

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

સરવન સિંહ

વિરુદ્ધ

પંજાબ રાજ્ય

૭ ઓક્ટોબર, ૨૦૦૨

[ન્યાયમૂર્તિ ઉમેશ સી. બેનર્જી અને ન્યાયમૂર્તિ વાચ. કે. સભરવાલ]

ભારતીય દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦ / આતંકવાદી અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ – કલમ ૩૦૨ અને ૩૦૭ સહવાંચતા કલમ ૩૪ / કલમ ૩ – હેઠળ કાનૂની કાર્યવાહી – ઈજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી દ્વારા ઘટના નિહાળવામાં આવી – આરોપીઓ ભોગ બનનાર પક્ષથી પરિચિત હતા – ડેક્ક્રિમેટેડ કોર્ટ (નિયુક્ત અદાલત) દ્વારા દોષસિદ્ધિ – અપીલ પર – દોષસિદ્ધિ બહાલ રાખવામાં આવી કારણ કે પુરાવા વિશ્વસનીય અને સ્વીકાર્ય છે.

ફોજદારી ટ્રાયલ

સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં નિષ્ફળતા – અસર – ઠરાવવામાં આવ્યું કે, જો હિત ધરાવતા સાક્ષીઓના પુરાવા સ્વીકાર્ય અને વિશ્વસનીય હોય, તો પ્રોસિક્યુશન (આરોપ પક્ષ) તેની સહાયથી પોતાનો કેસ સાબિત કરી શકે છે.

ઓળખ પરેડ (ટેસ્ટ આઈડેન્ટિફિકેશન પરેડ) – ની જરૂરિયાત – યોજવામાં નિષ્ફળતા – અસર – ઠરાવવામાં આવ્યું કે, ઓળખવાની હકીકત અને પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (એફ.આઈ.આર.) માં નામોનો સમાવેશ થવાથી તેની જરૂરિયાત દૂર થાય છે – જો આરોપીની ઓળખ કરનાર સાક્ષીનો પુરાવો સ્વીકાર્ય અને વિશ્વસનીય હોય, તો ઓળખ પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતાના આધારે દોષસિદ્ધિને પડકારી શકાય નહીં.

અપીલકર્તા-આરોપી સામે ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨, ૩૦૭ સહવાંચતા કલમ ૩૪ અને આતંકવાદી અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ની કલમ ૩ હેઠળના ગુનાઓ માટે કાનૂની કાર્યવાહી કરવામાં આવી હતી. પ્રોસિક્યુશનનો કેસ એવો હતો કે આરોપીએ ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ સવારે ૩.૦૦ વાગ્યે અન્ય એક વ્યક્તિ સાથે મળીને મૃતક અને તેના ભાઈ (ઈજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી) તેમજ માહિતી આપનારને તેમના ઘરમાંથી બહાર બોલાવ્યા અને મૃતક તથા ઈજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીને ખેતર તરફ લઈ ગયા અને માહિતી આપનારને પાછા મોકલી દીધા. થોડા સમય પછી ઈજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષી પાછો ફર્યો અને માહિતી આપનારને જણાવ્યું કે અપીલકર્તાઓએ મૃતકને મારી નાખ્યો છે. હુમલાખોરો ભોગ બનનાર પક્ષના જાણીતા હતા. ડેક્ઝિમેટેડ કોર્ટે અપીલકર્તાઓને આરોપીત ગુનાઓ માટે દોષિત ઠેરવ્યા હતા.

આ અદાલતમાં અપીલ કરતા અપીલકર્તાએ દલીલ કરી હતી કે અગાઉની અદાલતને કારણે તેઓને આ કેસમાં ખોટી રીતે સંડોવી દેવામાં આવ્યા છે; તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૯ના એફ.આઈ.આર.ના આધારે તેઓ તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ પહેલેથી જ પોલીસ કસ્ટડીમાં હોવાથી આ કેસમાં તેમની સંડોવણીનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી; પ્રોસિક્યુશનનો કેસ વિશ્વસનીય નહોતો કારણ કે તે સ્વતંત્ર સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં નિષ્ફળ રહ્યો હતો; ઓળખ પરેડના અભાવે, હિત ધરાવતા સાક્ષીઓના નિવેદનનું કોઈ

પુરાવાકીય મૂલ્ય નથી; હથિયારો બેલિસ્ટિક નિષ્ણાત (અસ્ત્રશાસ્ત્ર નિષ્ણાત) પાસે મોકલવામાં આવ્યા નહોતા અને બંદૂકને ખાલી કારતૂસ સાથે જોડતો કોઈ નિષ્ણાતનો અભિપ્રાય ઉપલબ્ધ નહોતો.

અપીલ ફગાવી દેતા, અદાલતે

ઠરાવ્યું: ૧.૧. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાઓનું પ્રાધાન્ય ડેક્રિએટેડ કોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા વલણને ન્યાયી ઠેરવે છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાય નહીં.

૧.૨. રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા ખોટી સંડોવણીની દલીલને નકારે છે. માનવ વર્તણૂક પણ આવી દલીલથી વિપરીત ચાલે છે કારણ કે એવું સૂચવવું અવાસ્તવિક છે કે કોઈ ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિ અસલી હત્યારાને છોડીને એવી વ્યક્તિને સંડોવવાનો આશરો લેશે જેની સામે અદાવત હતી. કોઈપણ સંજોગોમાં પુરાવાઓની સ્થિતિ પરથી, અપીલકર્તાએ અન્ય વ્યક્તિ સાથે મળીને મૃતક અને ઈજાગ્રસ્ત પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીને બહાર બોલાવ્યા અને તેમને ખેતરોમાં તેમની સાથે આવવા મજબૂર કર્યા હોવાની હકીકત કોઈપણ સમયે ખંડિત થતી જણાતી નથી. તે અસરના પુરાવા વિશ્વસનીય અને આથી સ્વીકાર્ય જણાય છે.

૧.૩. પ્રસંગોપાત, નેવુંના દાયકાની શરૂઆતમાં, પંજાબના સરહદી જિલ્લાઓમાં આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓ ચરમસીમા પર હતી અને સંબંધિત વિસ્તારમાં વ્યવહારિક રીતે એ એક સ્વયંસિદ્ધ સત્ય રહ્યું છે કે રાત પડ્યા પછી કોઈ પણ વ્યક્તિ ખરેખર રહેણાંક ઘરોમાંથી બહાર નીકળતું નહોતું, સિવાય કે સવારે ૩ વાગ્યે ફરજ પાડવામાં આવી હોય. સવારે ૩ વાગ્યે આવા પરાણે બહાર નીકળવા માટે અન્ય કોઈ પુરાવા અસ્તિત્વમાં નથી કે અન્ય કોઈ પરિબળના અસ્તિત્વનું સૂચન પણ નથી. અનિવાર્ય ન્યાયનો આ એક નિયમ છે કે જ્યારે પણ વિરોધી પક્ષે ઉલટતપાસમાં પોતાનો કેસ રજૂ કરવાની તકનો લાભ લેવાનો ઇનકાર કર્યો હોય, ત્યારે એ જ પરિણામ આવવું જોઈએ કે તે મુદ્દા પર આપવામાં આવેલા પુરાવા સ્વીકારવા જોઈએ.

એ.ઈ.જી. કારાપીટ વિ. એ.વાય. દેરદેરીયન, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૧) કલકત્તા ૩૫૯, નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૧.૪. પ્રસ્તુત કેસમાં, ઘટના ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ સવારે ૩.૦૦ વાગ્યે બની હતી અને પ્રોસિક્યુટરે જણાવ્યું હતું કે ગુનો કર્યા પછી આરોપીઓ ઘટનાસ્થળેથી ભાગી ગયા હતા. ૧૩/૧૦/૧ **minister** ૧૯૯૦ના રોજ પોલીસ અધિકારીઓ પર ફાયરિંગ થવાની સંભાવના હતી. આમ, તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના એફ.આઈ.આર.માં આરોપીઓનો છુટકારો પ્રોસિક્યુશનની વાર્તાને અવગણવા માટે પૂરતો નથી કારણ કે બંને એફ.આઈ.આર.માં પુરાવા સ્વતંત્ર રીતે વાંચવાના હોય છે.

૧.૫. પ્રસ્તુત કેસમાં કોઈ હથિયાર રિકવર (હસ્તગત) થયું નહોતું, તેથી બંદૂક અને ખાલી કારતૂસ અંગે કોઈ બેલિસ્ટિક નિષ્ણાતનો અભિપ્રાય મેળવવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી.

૨.૧. વિશ્વસનીયતા અને સ્વીકાર્યતાની કસોટી જ માર્ગદર્શક પરિબળો હોવા જોઈએ અને જો તેમ હોય તો, સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ અથવા સાક્ષીઓની તપાસ કરવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી અને સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર ભ્રમર ચઢાવવાનો પ્રશ્ન નિર્રર્થક રહેશે. કસોટી ઉપલબ્ધ સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા અને સ્વીકાર્યતાની છે, જો તેઓ તેવા હોય, તો પ્રોસિક્યુશન તેમની સહાયથી કેસ સાબિત કરવા સક્ષમ હોવું જોઈએ.

અંબિકા પ્રસાદ અને અન્ય વિ. રાજ્ય, (દિલ્લી વહીવટીતંત્ર), [૨૦૦૦] ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૬ નો સંદર્ભ લેવામાં આવ્યો.

૨.૨. પ્રસ્તુત કેસમાં ભલે એ સાચું છે કે કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી નથી, પરંતુ રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા વિશ્વાસ જગાડે છે અને અપીલકર્તા પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતાને ડગાવી શક્યા નથી. પ્રોસિક્યુશનના કેસમાં કોઈ ભૌતિક વિરોધાભાસ પણ નથી.

૨.૩. સામાન્ય રીતે કોઈ સાક્ષી દ્વારા અદાલતમાં પ્રથમ વખત આરોપીની ઓળખ કરવા પર ચોક્કસ પુષ્ટિ વિના દોષસિદ્ધિનો આદેશ પસાર કરવાના હેતુ માટે ભરોસો રાખવો જોઈએ નહીં, કારણ કે અદાલતમાં પ્રથમ વખત ઓળખ કરવાને અસ્વીકાર્ય કહી શકાય નહીં પરંતુ આ વિવેકબુદ્ધિ અને ન્યાયશાસ્ત્રીય

આવશ્યકતાની બાબત છે કે તે યોગ્ય પુષ્ટિ પર આધારિત હોવી જોઈએ અન્યથા ન્યાય વિતરણ પ્રણાલી પ્રભાવિત થઈ શકે છે. ડેક્રિગ્રેટેડ કોર્ટ ખરેખર એક હકારાત્મક તારણ નોંધ્યું છે કે સાક્ષીઓ અપીલકર્તાને અગાઉથી જાણતા હતા અને તેઓ એકબીજાથી પરિચિત હતા, જેના કારણે એફ.આઈ.આર.માં જ નામોનો ઉલ્લેખ કરી શકાયો હતો અને આવી પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, અદાલતમાં પ્રથમ વખત ઓળખ થવા પર તમામ સો-કોલ્ડ (કહેવાતા) હિત ધરાવતા સાક્ષીઓના પુરાવાને નકારવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. જો કે, અમે એ ઉમેરવા ઈચ્છીએ છીએ કે ન્યાયની વિભાવનાની જરૂરિયાત એ સાક્ષીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાઓની સ્વીકાર્યતા અને વિશ્વસનીયતા છે. એકવાર તે પૂર્ણ થઈ જાય પછી, અગાઉથી ઓળખ પેડ ચોજવામાં નિષ્ફળતાના એકમાત્ર ગ્રાઉન્ડ (આધાર) પર દોષસિદ્ધિને પડકારવી મુશ્કેલ, જો અશક્ય નહીં તો, બની જશે.

બુલ્ડસેન અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.સી. ૧૨૮, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

૨.૪. એફ.આઈ.આર.માં ઓળખવાની અને નામોનો સમાવેશ કરવાની હકીકત વ્યવહારિક રીતે ઓળખ પેડની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે – કોઈ તેમને જાણે છે: કોઈ તેમની સાથે વ્યવહાર કરે છે અને કોઈ તેમની સાથે નિયમિત વાત કરે છે – તેનો અર્થ એ નથી અને તે એવો સંકેત નથી આપતો કે અગાઉના તબક્કે ઓળખ પેડ વિના અને અદાલતમાં ઓળખ કરવાથી પ્રોસિક્યુશન દૂષિત થઈ જશે. આ ન્યાયની વિભાવના છે જે પ્રબળ રહે છે અને જો આપણે આનો પુનરોચ્ચાર કરીએ, તો સાક્ષી વિશ્વસનીય જણાય છે અને સ્વીકાર્યતા નાની ખામીઓને દૂર કરશે.

ફોજદારી અપીલી હુકમત:

ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૪૮૦/૨૦૦૧

ફિરોઝપુર (પંજાબ) ખાતેની એડિશનલ સેશન્સ કોર્ટના ૨૮/૮/૧૯૯૨ના એસ.સી. નં. ૩, ૨૦૦૦ના સેશન્સ ટ્રાયલ નં. ૨૮, મદ્યાંવાલા પોલીસ સ્ટેશનમાં નોંધાયેલ એફ.આઈ.આર. નં. ૧૩૫/૧૨.૧૦.૧૯૯૦ના ચુકાદા અને આદેશ તારીખ ૩૦/૫/૨૦૦૦ પરથી.

અપીલકર્તા વતી મોહિત માથુર, અભય કુમાર, એસ.એન. ઝા, સુબ્રમણ્યમ પ્રસાદ માટે.

પ્રતિવાદી વતી રાજીવ શર્મા માટે શ્રીમતી મોનિકા ગુસૈન.

અદાલતનો નીચે મુજબનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ બેનર્જી દ્વારા જાહેર કરવામાં આવ્યો:

દેશમાં આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓમાં વધારો થવાની પૃષ્ઠભૂમિ પર, સંસદીય ડહાપણ દ્વારા કાયદાના પુસ્તકમાં આતંકવાદી અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૫ દાખલ કરવા પ્રેરણા મળી અને કારણ કે એવી અપેક્ષા હતી કે સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ બે વર્ષના સમયગાળામાં અંકુશમાં આવી જશે, તેથી ઉક્ત ૧૯૮૫ના અધિનિયમનું આયુષ્ય તેના પ્રારંભની તારીખથી બે વર્ષના સમયગાળા પૂરતું મર્યાદિત રાખવામાં આવ્યું હતું. પરંતુ કમનસીબે, આતંકવાદી હિંસા અવિરત ચાલુ રહી અને પરિણામે સરકારે સમયાંતરે કાયદાનું આયુષ્ય લંબાવવાનું યોગ્ય માન્યું. ઉક્ત અધિનિયમ દાખલ થયા પછી આ અદાલતના સૌથી પ્રારંભિક ચુકાદાઓ પૈકીના એકમાં, આ અદાલતે ઉસ્માનભાઈ દાઉદભાઈ મેમણ અને અન્ય વિ. ગુજરાત રાજ્ય, [૧૯૮૮] ૨ એસ.સી.સી.

૨૭૧ માં સ્પષ્ટ શબ્દોમાં જણાવ્યું હતું કે કાયદાનો આશય દેશના વિવિધ ભાગોમાં આતંકવાદના વધતા જતા જોખમનો સામનો કરવા માટે વિશેષ તંત્ર પ્રદાન કરવાનો છે. આ અદાલતે એ બાબત પર પણ ભાર મૂક્યો હતો કે કાયદો કડક હોવાથી, જ્યાં સુધી સરકારનું કાયદો અમલીકરણ તંત્ર નિષ્ફળ ન જાય ત્યાં સુધી સામાન્ય રીતે તેનો આશરો લેવો જોઈએ નહીં. રિપોર્ટના ફકરા ૧૭ અને ૧૮માં આ અદાલતે અવલોકન કર્યું:

"૧૭. વિધાનમંડળે કાયદો ઘડીને આતંકવાદને એક વિશેષ ફોજદારી સમસ્યા તરીકે ગણ્યો છે અને આ વિશેષ સમસ્યાનો ઉકેલ લાવવા માટે ડેક્રિએટેડ કોર્ટ તરીકે ઓળખાતી વિશેષ અદાલતની રચના કરી છે અને આવા ગુનાઓની સુનાવણી માટે વિશેષ પ્રક્રિયાની જોગવાઈ કરી છે. અમારી સમક્ષ એક ફરિયાદ કરવામાં આવી હતી કે રાજ્ય સરકારે અધિનિયમની કલમ ૯(૧) હેઠળ બહાર પાડેલા જાહેરનામા દ્વારા જિલ્લા અને સેશન્સ જજો તેમજ એડિશનલ જિલ્લા અને સેશન્સ જજોને રાજ્યમાં આવી ડેક્રિએટેડ કોર્ટોના ન્યાયાધીશ તરીકે નિયુક્ત કર્યા છે. સામાન્ય અદાલતોનો ઉપયોગ કરવાનો અર્થ એ નથી કે પ્રમાણભૂત પ્રક્રિયાઓનો ઉપયોગ કરવો. જેવી રીતે વિધાનમંડળ વિશેષ સમસ્યાનો સામનો કરવા માટે વિશેષ અદાલતની રચના કરી શકે છે, તેવી જ રીતે તે અસ્તિત્વમાં રહેલી પ્રણાલીમાં નવી પ્રક્રિયાઓ પણ બનાવી શકે છે. સંસદે તેના ડહાપણથી સંહિતાના માળખાને અપનાવ્યું છે પરંતુ સંહિતા લાગુ પડતી નથી. આ અધિનિયમ એક વિશેષ અધિનિયમ છે અને કલમ ૩(૧) અને ૪(૨) માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ આતંકવાદી કૃત્યો અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ તરીકે ઓળખાતા ગુનાઓનો એક નવો વર્ગ બનાવે છે અને આવા ગુનાઓની સુનાવણી માટે વિશેષ પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે. કલમ ૯(૧) હેઠળ, કેન્દ્ર સરકાર અથવા રાજ્ય સરકાર સત્તાવાર ગેઝેટમાં પ્રકાશિત જાહેરનામા દ્વારા, જાહેરનામામાં નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવે તેવા

વિસ્તાર અથવા વિસ્તારો માટે, અથવા તેવા કેસ અથવા વર્ગ અથવા કેસોના જૂથ માટે આ અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની સુનાવણી માટે એક અથવા વધુ ડેક્ઝિમેટેડ કોર્ટોની રચના કરી શકે છે. ડેક્ઝિમેટેડ કોર્ટની હકૂમત અને સત્તા અધિનિયમમાંથી ઉદ્ભવે છે અને અમારી સમક્ષના પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે વ્યક્તિએ મુખ્યત્વે અધિનિયમ તરફ જોવું જોઈએ. કલમ ૧૪(૧) હેઠળ, ડેક્ઝિમેટેડ કોર્ટ પાસે અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓની સુનાવણી માટે વિશિષ્ટ હકૂમત છે અને કલમ ૧૨(૧) ના આધારે તે અન્ય કોઈપણ ગુનાની પણ સુનાવણી કરી શકે છે જેની સાથે આરોપી પર, સંહિતા હેઠળ, તે જ સુનાવણીમાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય જો તે ગુનો આવા અન્ય ગુના સાથે જોડાયેલો હોય. જ્યાં કોઈ કાયદો ચોક્કસ ગુનાઓની સુનાવણી માટે વિશેષ પ્રક્રિયા પ્રદાન કરે છે, ત્યાં તે જ પ્રક્રિયાને અનુસરવી જોઈએ અને સંહિતા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રક્રિયાને નહીં.

૧૮. નિઃશંકપણે, વિધાનમંડળે અધિનિયમની કલમ ૧૪(૩) માં 'જાણે કે તે હોય' શબ્દોના પ્રયોગ દ્વારા ડેક્ઝિમેટેડ કોર્ટને સેશન્સ કોર્ટનો દરજ્જો આપ્યો છે. પરંતુ, રાજ્ય સરકારના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા દલીલ કરાયા મુજબ, તેમાં સમાવિષ્ટ કાનૂની કાલ્પનિકતા (લીગલ ફિક્શન) અધિનિયમ હેઠળના ગુનાની સુનાવણી માટે અનુસરવાની પ્રક્રિયા પૂરતી જ સીમિત હોવી જોઈએ એટલે કે આવી સુનાવણી સેશન્સ કોર્ટ સમક્ષની સુનાવણી માટે સંહિતા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અનુસાર હોવી જોઈએ, જ્યાં સુધી તે લાગુ પડતી હોય. આપણે કલમ ૧૪(૩) ના શરૂઆતના શબ્દો 'અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓને આધીન' ને કોઈ અર્થ આપવો જોઈએ અને અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવા માટે અર્થઘટન અપનાવવું જોઈએ. વિધાનમંડળનો સ્પષ્ટ ઇરાદો અધિનિયમ હેઠળના ગુનાઓના સંબંધમાં સંહિતા હેઠળ હાઈકોર્ટની હકૂમત અને સત્તા છીનવી લેવાનો છે. બીજું કોઈ અર્થઘટન શક્ય નથી. 'હાઈકોર્ટ' પદ કલમ ૨(૧)(ઈ) માં વ્યાખ્યાયિત થયેલ છે પરંતુ હાઈકોર્ટમાં કોઈ કાર્યો અને ફરજો નિહિત નથી. હાઈકોર્ટનો એકમાત્ર ઉલ્લેખ કલમ ૨૦(૬) માં છે જે

જોગવાઈ કરે છે કે સંહિતાની કલમ ૩૬૬-૩૭૧ અને કલમ ૩૯૨ ડેક્લિએટેડ કોર્ટ દ્વારા સુનાવણી પાત્ર ગુનાવાળા કેસના સંબંધમાં લાગુ થશે, જે ફેરફારોને આધીન રહેશે કે 'સેશન્સ કોર્ટ' અને 'હાઈકોર્ટ' ના સંદર્ભો અનુક્રમે 'ડેક્લિએટેડ કોર્ટ' અને 'સર્વોચ્ચ અદાલત' ના સંદર્ભો તરીકે અર્થઘટન કરવામાં આવશે. અધિનિયમની કલમ ૧૯(૧) ડેક્લિએટેડ કોર્ટના કોઈપણ ચુકાદા અથવા આદેશ પરથી, જે વચગાળાનો આદેશ ન હોય, સીધા જ અધિકાર તરીકે સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલ કરવાની જોગવાઈ કરે છે. આમ સંહિતાની કલમ ૬ માં ગણાવેલ ગુનાહિત અદાલતોના વિવિધ વર્ગોથી સંપૂર્ણ વિચલન છે અને ડેક્લિએટેડ કોર્ટના કોઈપણ ચુકાદા અથવા આદેશ, જે વચગાળાનો આદેશ ન હોય, પરથી સર્વોચ્ચ અદાલતમાં સીધી અપીલની જોગવાઈ કરીને અને ડેક્લિએટેડ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલ મૃત્યુદંડની સજાની બહાલીની બાબતમાં કલમ ૨૦(૬) દ્વારા હાઈકોર્ટના સ્થાને સર્વોચ્ચ અદાલતને બદલીને અદાલતોની એક નવી શ્રેણી સ્થાપિત કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે."

ત્યારપછીના એક નિર્ણય નિરંજન સિંહ (નિરંજન સિંહ કરમ સિંહ પંજાબી વિ. જિતેન્દ્ર ભીમરાજ બિજ્જ્યા, [૧૯૯૦] ૪ એસ.સી.સી. ૭૬ માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જ્યારે એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે વધારાની કાળજી લેવી આવશ્યક છે કે જેઓ કાયદાની સ્પષ્ટ ભાષા દ્વારા આવરી લેવાનો વિધાનમંડળનો ઇરાદો નહોતો તેઓને સંબંધિત અધિનિયમની ભાષાને લંબાવીને સંડોવવામાં ન આવે, પરંતુ જોકે, તેનો અર્થ એ નથી અને તે નકારાત્મક વલણ અપનાવવાનો સંકેત આપતું નથી જો સામગ્રીઓ તેમ ન્યાયી ઠેરવતી હોય. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલતના અનિલ સંજીવ હેગડે વિ. મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય, [૧૯૯૨] પૂરક ૨ એસ.સી.સી. ૨૩૦ ના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકાય છે.

વિશેષ કાયદા (આતંકવાદી અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ) ના અન્ય એક પાસાની નોંધ લેવી જોઈએ જેથી તેમાં કલમ ૧૨ ના સમાવેશના કારણે વિધાનમંડળના ડહાપણને શ્રેય આપી શકાય. સુવિધા ખાતર કલમ ૧૨ નીચે મુજબ નોંધવામાં આવી છે:

"૧૨. અન્ય ગુનાઓના સંબંધમાં ડેક્રિએટેડ કોર્ટોની સત્તા.-

(૧) કોઈપણ ગુનાની સુનાવણી કરતી વખતે, ડેક્રિએટેડ કોર્ટ અન્ય કોઈપણ ગુનાની પણ સુનાવણી કરી શકે છે જેની સાથે આરોપી પર, સંહિતા હેઠળ, તે જ સુનાવણીમાં આરોપ મૂકી શકાય તેમ હોય જો તે ગુનો આવા અન્ય ગુના સાથે જોડાયેલો હોય.

(૨) જો આ અધિનિયમ હેઠળના કોઈપણ ગુનાની સુનાવણી દરમિયાન એવું જણાય કે આરોપી વ્યક્તિએ આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમ અથવા અન્ય કોઈપણ કાયદા હેઠળ અન્ય કોઈ ગુનો કર્યો છે, તો ડેક્રિએટેડ કોર્ટ આવી વ્યક્તિને આવા અન્ય ગુના માટે દોષિત ઠેરવી શકે છે અને આ અધિનિયમ અથવા આવા નિયમ અથવા, યથાપ્રસંગ, આવા અન્ય કાયદા દ્વારા તેની સજા માટે અધિકૃત કોઈપણ સજા પસાર કરી શકે છે."

દેખીતી રીતે, વિધાનમંડળ તરફથી પ્રયાસ એવો છે કે બે અલગ પ્રકારની સુનાવણી ન થાય, એક સામાન્ય કાયદા હેઠળ અને બીજી વિશેષ કાયદા હેઠળ, અને આવી સત્તાની ઉપલબ્ધતા દેશના ન્યાયશાસ્ત્ર સાથે સુમેળમાં હોવા સિવાય અન્ય કોઈ રીતે ગણી શકાય નહીં. નોંધનીય છે કે પ્રસ્તુત અપીલ આતંકવાદી અને વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ (નિવારણ) અધિનિયમ, ૧૯૮૭ની કલમ ૧૯ની

જોગવાઈઓના સંદર્ભમાં સ્વરૂપે વૈધાનિક છે અને ૨૦૦૦ના સેશન્સ ટ્રાયલ નં. ૨૮ માં ફિરોઝપુરની ડેક્રિગ્રેટેડ કોર્ટના ચુકાદા અને નિર્ણય સામે ઉદ્ભવે છે.

આ તબક્કે, પ્રોસિક્યુશનના કેસનો ટૂંકમાં ઉલ્લેખ કરવો અનુકૂળ રહેશે, જે નીચે મુજબ છે:

ચારેશાહ વાલા ગામના રહેવાસી દર્શન સિંહ આ પ્રસ્તુત બાબતમાં ફરિયાદી રહ્યા છે. તેઓ પાંચ ભાઈઓ હતા: મુખ્તિયાર સિંહ ઉર્ફે કાલી સૌથી મોટા હતા. પ્યારા સિંહ ઉર્ફે મુરલી મુખ્તિયાર સિંહથી નાના હતા અને સુખા સિંહ સૌથી નાના હતા. મોહિન્દર સિંહ અને સુખા સિંહ અપરિણિત હતા જ્યારે દર્શન સિંહ (ફરિયાદી) મુખ્તિયાર સિંહ અને પ્યારા સિંહ સાથે પરિણિત હતા. પ્યારા સિંહ ઉર્ફે મુરલી અલગ રહેતા હતા. ફરિયાદી મુખ્તિયાર સિંહ સાથે સંયુક્ત રીતે રહેતા હતા. મોહિન્દર સિંહ અને સુખા સિંહ તેમના પિતા વઝીર સિંહ સાથે રહેતા હતા. બધા ભાઈઓના ઘરો એક જ સંકુલમાં હતા. ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ આશરે સવારે ૩.૦૦ વાગ્યે મુખ્તિયાર સિંહ અને તેમની પત્ની રાનો મુખ્તિયાર સિંહના ઘરની છત પર સૂતા હતા અને બહારથી કોઈએ કાલાને અવાજ દીધો અને દરવાજો ખોલવા માટે નિર્દેશ આપ્યો. ફરિયાદી અને તેના ભાઈ મુખ્તિયાર સિંહે નકારાત્મક જવાબ આપ્યો અને તેના કારણે દરવાજાની બહાર હાજર વ્યક્તિઓએ જણાવ્યું કે જો દરવાજો બંધ રહેશે તો તેમના ઘરને આગ લગાડી દેવામાં આવશે. ડરના માર્યા, ફરિયાદી અને તેના ભાઈ મુખ્તિયાર સિંહે દરવાજો ખોલ્યો અને ઘરની બહાર આવતા જ, તેમના ગામના કાશ્મીર સિંહના પુત્ર સરવન સિંહને જોયો જે ૧૨ બોરની બંદૂક (એસ.બી.) થી સજ્જ હતો અને કરમૂવાલાના રહેવાસી

જોગીન્દર સિંહના પુત્ર બગીચા સિંહને જોયો, જે સરવન સિંહના ઘરે અવારનવાર આવતો હતો; બગીચા સિંહ તેઓને અગાઉથી પરિચિત હતો કારણ કે તે સરવન સિંહની મુલાકાત લેતો હતો અને તે ૧૨ બોરની ડબલ બેરલ બંદૂક જેનો કુંદો (બટ) અને નળી (બેરલ) કાપેલા હતા તેનાથી સજ્જ હતો. તે ચાંદની રાત હતી અને બંને આરોપીઓએ મુખ્તિયાર સિંહના હાથ બાંધી દીધા. તે જ રીતે પ્યારા સિંહના હાથ પણ બાંધી દેવામાં આવ્યા. ફરિયાદીએ તેના ભાઈઓ સાથે આરોપીઓને કાલાવાલા કરવાનું શરૂ કર્યું, પરંતુ આરોપી સરવન સિંહે જવાબ આપ્યો કે તેની સાથે ઝઘડો કરવા બદલ તેઓને પાઠ ભણાવવો જોઈએ. બંદૂકની મદદથી ફરિયાદીને પાછા ફરવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો. મુખ્તિયાર સિંહ અને પ્યારા સિંહને આરોપીઓ સબેગ સિંહના ખેતર તરફ લઈ ગયા. ૧૫ મિનિટ પછી સબેગ સિંહના ખેતરોમાંથી ફાયરિંગ થયું. ડરના માર્યા ફરિયાદી આંગણામાં જ ઉભો રહ્યો અને આશરે અડધા કલાક પછી, મુખ્તિયાર સિંહ પુષ્કળ લોહી વહેતી હાલતમાં આવ્યો. મુખ્તિયાર સિંહના હાથ અને માથા પર ઈજાઓ હતી અને તેણે જણાવ્યું કે સરવન સિંહ અને બગીચા સિંહે સબેગ સિંહના ખેતરોમાં પ્યારા સિંહની હત્યા કરી દીધી છે, અને મુખ્તિયાર સિંહને અગ્નિશાસ્ત્ર (ફાયર આર્મ) ની ઈજાઓ પણ પહોંચાડવામાં આવી હતી અને મુખ્તિયાર સિંહના માથા પર બંદૂકના કુંદાના ઘા મારવામાં આવ્યા હતા. જો કે આરોપી વ્યક્તિઓ પોતાના સંબંધિત હથિયારો સાથે ઘટનાસ્થળેથી શેર ખાન ગામ તરફ ભાગી ગયા હતા. ડર અને બહાર રાત્રિના અંધકારને કારણે મુખ્તિયાર સિંહ અને દર્શન સિંહ તેમના ઘરમાં જ રહ્યા. સવારે મુખ્તિયાર સિંહને પ્યારા સિંહની ટ્રેક્ટર ટ્રોલી પર સિવિલ

હોસ્પિટલ, ફિરોઝપુર ખાતે ખસેડવામાં આવ્યો. જયમલ સિંહના પુત્ર મોહન સિંહને પ્યારા સિંહના મૃતદેહની ચોકી કરવા માટે તૈનાત કરવામાં આવ્યો હતો. ફરિયાદી દર્શન સિંહ અહેવાલ નોંધાવવા ગયો હતો અને ચુગતે વાલા ગામના વિસ્તારમાં જાગીર સિંહની લોટની મિલ પાસે, એ.એસ.આઇ. જસપાલ સિંહની આગેવાની હેઠળની પોલીસ પાર્ટીને મળ્યો જ્યારે જરૂરી ઔપચારિકતાઓના પાલન પર દર્શન સિંહનું નિવેદન લેવામાં આવ્યું. ત્યારબાદ, જોકે નિવેદન પોલીસ સ્ટેશન મોકલવામાં આવ્યું હતું, જેના આધારે ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ સવારે ૧૧.૧૫ વાગ્યે ઔપચારિક એફ.આઇ.આર. નોંધવામાં આવી હતી.

વધુ તથ્યાત્મક બાબતો પરથી, એવું જણાય છે કે પોલીસ પાર્ટી ઘટનાસ્થળે ગઈ હતી. ઈન્કવેસ્ટ રિપોર્ટ (મરણોત્તર તપાસ અહેવાલ) (એક્ટિવિટી પી.સી.) તૈયાર કરવામાં આવ્યો હતો અને ઘટનાસ્થળનું યોગ્ય નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું. લોહીવાળી માટી અને સેમ્પલ માટી ઉપાડવામાં આવી હતી અને "જે.એસ." માર્કની સીલ લગાવીને પાર્સલ બનાવવામાં આવ્યું હતું. બંને સીલબંધ પાર્સલ અલગ રિકવરી મેમો (જમી પત્રક) દ્વારા પોલીસના કબજામાં લેવામાં આવ્યા હતા. ઘટનાસ્થળેથી કારતૂસ એક્ટિવિટી પી-૧ થી પી-૪ પણ ઉપાડવામાં આવ્યા હતા અને સાક્ષીઓ દ્વારા પ્રમાણિત મેમો દ્વારા પોલીસના કબજામાં લેવામાં આવ્યા હતા. ઘટનાસ્થળેથી બંદૂકની ફતી પણ કબજામાં લેવામાં આવી હતી. સીલબંધ પાર્સલ બનાવ્યા પછી, હેડ કોન્સ્ટેબલ લખબીર સિંહ મારફતે મૃતદેહને પોસ્ટમોર્ટમ પરીક્ષણ માટે હોસ્પિટલ મોકલવામાં આવ્યો હતો. આ તથ્યાત્મક પૃષ્ઠભૂમિ પર તારીખ ૨૩/૪/૧૯૯૩ના રોજ

ભારતીય દંડ સંહિતાની કલમ ૩૦૨/૩૦૭/૩૪ અને ટાડા (TADA) અધિનિયમની કલમ ૩ હેઠળ આરોપ ઘડવામાં આવ્યો હતો જેમાં આરોપીએ ગુનાનો અસ્વીકાર કર્યો હતો અને સુનાવણીની માંગ કરી હતી. નિર્વિવાદપણે, પ્યારા સિંહ અને મુખ્તિયાર સિંહને સબેગ સિંહના ખેતરો તરફ લઈ જવામાં આવ્યા હતા. ખેતરોમાં પ્યારા સિંહની હત્યા કરવામાં આવી હતી અને મુખ્તિયાર સિંહને અગ્નિશાસ્ત્રથી ઇજાઓ પહોંચાડવામાં આવી હતી જ્યારે આરોપીની દલીલ એવી છે કે અગાઉની અદાવતને કારણે તેનું નામ ખોટી રીતે આપવામાં આવ્યું છે જો કે રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા આવી દલીલને નકારે છે: માનવ વર્તણૂક પણ આવી દલીલથી વિપરીત ચાલે છે કારણ કે એવું સૂચવવું અવાસ્તવિક છે કે કોઈ ઇજાગ્રસ્ત વ્યક્તિ અસલી હત્યારાને છોડીને એવી વ્યક્તિને સંડોવવાનો આશરો લેશે જેની સામે અદાવત હતી. કોઈપણ સંજોગોમાં પુરાવાઓની સ્થિતિ પરથી, સરવન સિંહે બગીચા સિંહ સાથે મળીને મૃતક અને મુખ્તિયાર સિંહને બહાર બોલાવ્યા અને તેમને સબેગ સિંહના ખેતરોમાં તેમની સાથે આવવા મજબૂર કર્યા હોવાની હકીકત કોઈપણ સમયે ખંડિત થતી જણાતી નથી. તે અસરના પુરાવા વિશ્વસનીય અને આથી સ્વીકાર્ય જણાય છે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં લેતા ખોટી સંડોવણી અંગેની દલીલ નિષ્ફળ જાય છે.

પ્રસંગોપાત, નેવુંના દાયકાની શરૂઆતમાં, પંજાબના સરહદી જિલ્લાઓમાં આતંકવાદી પ્રવૃત્તિઓ ચરમસીમા પર હતી અને સંબંધિત વિસ્તારમાં વ્યવહારિક રીતે એ એક સ્વયંસિદ્ધ સત્ય રહ્યું છે કે રાત પડ્યા પછી કોઈ પણ વ્યક્તિ ખરેખર રહેણાંક ઘરોમાંથી બહાર નીકળતું નહોતું, સિવાય કે સવારે ૩ વાગ્યે ફરજ

પાડવામાં આવી હોય. સવારે ૩ વાગ્યે આવા પરાણે બહાર નીકળવા માટે અન્ય કોઈ પુરાવા અસ્તિત્વમાં નથી કે અન્ય કોઈ પરિબળના અસ્તિત્વનું સૂચન પણ નથી. અનિવાર્ય ન્યાયનો આ એક નિયમ છે કે જ્યારે પણ વિરોધી પક્ષે ઉલટતપાસમાં પોતાનો કેસ રજૂ કરવાની તકનો લાભ લેવાનો ઇનકાર કર્યો હોય, ત્યારે એ જ પરિણામ આવવું જોઈએ કે તે મુદ્દા પર આપવામાં આવેલા પુરાવા સ્વીકારવા જોઈએ. કલકત્તા હાઈકોર્ટનો એક નિર્ણય ઉપરોક્ત અવલોકનને સમર્થન આપે છે. [આ સંદર્ભમાં જુઓ એ.ઈ.જી. કારાપીટ વિ. એ.વાય. દેરેટ્ટેરીયન, એ.આઈ.આર. (૧૯૬૧) કલકત્તા ૩ info ૫૯ (ન્યાયમૂર્તિ પી.બી. મુખર્જી, જેઓ તે સમયે હતા)].

અપીલના સમર્થનમાં વિદ્વાન વકીલે આગળ દલીલ કરી હતી કે આરોપીઓ ખરેખર અગાઉથી જ પોલીસની કસ્ટડીમાં હતા તેથી પ્રસ્તુત કેસમાં સંડોવણીનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી અને થઈ શકે નહીં. પ્રસંગોપાત ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ આરોપી વ્યક્તિઓ સામે એવા આરોપો પર અન્ય એક એફ.આઈ.આર. નોંધવામાં આવી હતી કે આરોપીઓએ પોલીસ અધિકારીઓની હત્યા કરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો પરંતુ ત્યારબાદ આરોપી વ્યક્તિઓ તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ની ઘટના અંગે નિર્દોષ છૂટી ગયા હતા. ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના એફ.આઈ.આર.માં આરોપીઓના છુટકારાએ વિદ્વાન વકીલને ભારપૂર્વક જણાવવા પ્રેરિત કર્યા કે આનાથી પ્રોસિક્યુશનની વાર્તા ખોટી સાબિત થઈ છે. જો કે બચાવ પક્ષના વકીલની દલીલ કોઈ બળ કે ગુણવત્તા વિનાની છે. આ કેસમાં ઘટના ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ સવારે ૩.૦૦ વાગ્યે બની હતી અને પ્રોસિક્યુટેરે

જાણાવ્યું હતું કે ગુનો કર્યા પછી આરોપીઓ ઘટનાસ્થળેથી ભાગી ગયા હતા. ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ પોલીસ અધિકારીઓ પર ફાયરિંગ થવાની સંભાવના હતી. આમ, તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના એફ.આઈ.આર.માં આરોપીઓનો છુટકારો પ્રોસિક્યુશનની વાર્તાને અવગણવા માટે પૂરતો નથી કારણ કે બંને એફ.આઈ.આર.માં પુરાવા સ્વતંત્ર રીતે વાંચવાના હોય છે.

અપીલના સમર્થનમાં વધુ દલીલો નીચે મુજબ છે:

- (૧) હથિયારો બેલિસ્ટિક નિષ્ણાત પાસે મોકલવામાં આવ્યા નહોતા;
- (૨) માત્ર હિત ધરાવતા સાક્ષીઓની જ તપાસ કરવામાં આવી હતી;
- (૩) બંદૂકને ખાલી કારતૂસ સાથે જોડતો કોઈ નિષ્ણાતનો અભિપ્રાય નથી;
- (૪) આરોપીની ઓળખ અદાલતમાં પ્રથમ વખત કરવામાં આવી હતી અને ઓળખ પરેડના અભાવે હિત ધરાવતા સાક્ષીઓના નિવેદનનું કોઈ પુરાવાકીય મૂલ્ય નથી.

અમે આ અહેવાલમાં થોડી વાર પછી હિત ધરાવતા સાક્ષીઓનો સામનો કરીશું પરંતુ અન્ય મુદ્દાઓનો ઉલ્લેખ કરતા, એ નોંધવું જોઈએ કે રેકૉર્ડ પર એવો કોઈ પુરાવો નથી કે તારીખ ૧૩/૧૦/૧૯૯૦ના એફ.આઈ.આર.માં રિકવર કરાયેલ હથિયાર એ જ હથિયાર હતું જેનો ઉપયોગ આરોપી દ્વારા ૧૨/૧૦/૧૯૯૦ના રોજ ગુનો કરતી વખતે કરવામાં આવ્યો હતો. જો આવા પુરાવાની ઉપલબ્ધતા હોત તો ઘણું બધું દલીલ કરી શકાયું હોત અથવા કહી

શકાયું હોત, પરંતુ કમનસીબે આપું કંઈ ન હોવાથી તેના પર ભરોસો રાખવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી અને અમારા મતે ડેઝિગ્રેટેડ કોર્ટ આ મુદ્દાને યોગ્ય અને અસરકારક રીતે હલ કર્યો છે જે કોઈ હસ્તક્ષેપની માંગ કરતો નથી.

સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ અથવા સાક્ષીઓની તપાસના સંબંધમાં, આ અદાલતના અંબિકા પ્રસાદ અને અન્ય વિ. રાજ્ય (દિલ્લી વહીવટીતંત્ર), [૨૦૦૦] ૨ એસ.સી.સી. ૬૪૬ ના નિર્ણયની નોંધ લેવી યોગ્ય રહેશે, જેમાં આ અદાલતે ફક્ત ૧૨માં અવલોકન કર્યું છે:

"૧૨. આગળ એવી દલીલ કરવામાં આવી છે કે ઘટના સમયે ઘટનાસ્થળે ૨૦ થી ૨૫ વ્યક્તિઓ એકત્ર થયા હોવાની હકીકત પ્રોસિક્યુશનના સાક્ષીઓ દ્વારા જુબાની આપવામાં આવી હોવા છતાં, એક પણ સ્વતંત્ર સાક્ષીની તપાસ કરવામાં આવી નથી અને તેથી, પી.ડબ્લ્યુ.પ અને પી.ડબ્લ્યુ.૭ ના પુરાવા પર કોઈ ભરોસો મૂકવો જોઈએ નહીં. આ રજૂઆત પણ ફગાવી દેવાને પાત્ર છે. આ જાણીતી હકીકત છે કે સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ સાક્ષી બનવા અથવા તપાસમાં મદદ કરવા અનિચ્છુક હોય છે. કારણો શોધવા બહુ અઘરા નથી. પ્રથમ તો, એવા કિસ્સાઓમાં જ્યાં ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષીઓ અથવા મૃતકના નજીકના સંબંધીઓ સતત ભય હેઠળ હોય અને તેઓ અદાલત સમક્ષ સત્ય જુબાની આપવાની હિંમત ન કરતા હોય, ત્યાં સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ માને છે કે તેમની સુરક્ષાની કોઈ ગેરંટી નથી. તે માન્યતા કોઈ આધાર વગરની છે તેમ કહી શકાય નહીં. અન્ય એક કારણ સ્વતંત્ર સાક્ષીઓના નિવેદનો નોંધવામાં વિલંબ અને અદાલતમાં વારંવાર પડતી મુલતવી હોઈ શકે છે. કોઈપણ સંજોગોમાં, જો સ્વતંત્ર વ્યક્તિઓ તપાસમાં સહકાર આપવા તૈયાર ન હોય, તો પ્રોસિક્યુશનને દોષી ઠેરવી શકાય નહીં અને તે ઈજાગ્રસ્ત સાક્ષીઓના પુરાવાને નકારવાનો આધાર બની શકે નહીં. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય વિ. અનિલ સિંહ, [૧૯૮૮] પૂરક

એસ.સી.સી. ૬૮૬ માં આવી જ એક દલીલનો સામનો કરતા, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું: (એસ.સી.સી. પાના ૬૯૧-૯૨, ફકરો ૧૫)

'કેટલાક કિસ્સાઓમાં, ઘટનાના તમામ સાક્ષીઓની તપાસ ન કરવા બદલ સમગ્ર પ્રોસિક્યુશન કેસ પર શંકા કરવામાં આવે છે. અમે તાજેતરમાં ગુનાઓની તપાસમાં જનતાના ઉદાસીન વલણ તરફ ઈશારો કર્યો છે. જનતા સામાન્ય રીતે અદાલત સમક્ષ જુબાની આપવા આગળ આવવા અનિચ્છુક હોય છે. તેથી, માત્ર એવા ગ્રાઉન્ડ પર પ્રોસિક્યુશનના સંસ્કરણને નકારવું યોગ્ય નથી કે ઘટનાના તમામ સાક્ષીઓની તપાસ કરવામાં આવી નથી. તેમજ જો રજૂ કરાયેલો કેસ અન્યથા સાચો અને સ્વીકાર્ય હોય તો સ્વતંત્ર સાક્ષીઓ દ્વારા પુષ્ટિના અભાવે કેસને નકારવો યોગ્ય નથી.'"

અમારા મતે, વિશ્વસનીયતા અને સ્વીકાર્યતાની કસોટી જ માર્ગદર્શક પરિબલો હોવા જોઈએ અને જો તેમ હોય તો, ઉપરોક્ત જરૂરિયાતો હકારાત્મક રીતે જવાબ આપે છે, સાક્ષીની વિશ્વસનીયતા પર ભ્રમર ચઢાવવાનો પ્રશ્ન નિર્રર્થક રહેશે. કસોટી ઉપલબ્ધ સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતા અને સ્વીકાર્યતાની છે, જો તેઓ તેવા હોય, તો પ્રોસિક્યુશન તેમની સહાયથી કેસ સાબિત કરવા સક્ષમ હોવું જોઈએ.

ફરી એકવાર સંદર્ભિત તથ્યો પર આવતા, જ્યારે એ સાચું છે કે કોઈ સ્વતંત્ર સાક્ષી નથી: પરંતુ રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવા વિશ્વાસ જગાડે છે અને અપીલકર્તા પ્રત્યક્ષદર્શી સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતાને ડગાવી શક્યા નથી: પ્રોસિક્યુશનના કેસમાં કોઈ ભૌતિક વિરોધાભાસ પણ નથી.

અન્ય સંલગ્ન મુદ્દો અદાલતમાં પ્રથમ વખત આરોપીની ઓળખ કરવા સંબંધિત છે: તેમાં કોઈ શંકા નથી કારણ કે તે સુસ્થાપિત છે કે સામાન્ય રીતે કોઈ સાક્ષી દ્વારા અદાલતમાં પ્રથમ વખત આરોપીની ઓળખ કરવા પર ચોક્કસ પુષ્ટિ વિના દોષસિદ્ધિનો આદેશ પસાર કરવાના હેતુ માટે ભરોસો રાખવો જોઈએ નહીં, કારણ કે અદાલતમાં પ્રથમ વખત ઓળખ કરવાને અસ્વીકાર્ય કહી શકાય નહીં પરંતુ આ વિવેકબુદ્ધિ અને ન્યાયશાસ્ત્રીય આવશ્યકતાની બાબત છે કે તે યોગ્ય પુષ્ટિ પર આધારિત હોવી જોઈએ અન્યથા ન્યાય વિતરણ પ્રણાલી પ્રભાવિત થઈ શકે છે. અહીં ડેક્રિએટેડ કોર્ટ ખરેખર એક હકારાત્મક તારણ નોંધ્યું છે કે સાક્ષીઓ અપીલકર્તાને અગાઉથી જાણતા હતા અને તેઓ એકબીજાથી પરિચિત હતા જેના કારણે એફ.આઈ.આર.માં જ નામોનો ઉલ્લેખ કરી શકાયો હતો અને આવી પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, અદાલતમાં પ્રથમ વખત ઓળખ થવા પર તમામ સો-કોલ્ડ હિત ધરાવતા સાક્ષીઓના પુરાવાને નકારવાનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. જો કે, અમે એ ઉમેરવા ઈચ્છીએ છીએ કે ન્યાયની વિભાવનાની જરૂરિયાત એ સાક્ષીઓ દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાઓની સ્વીકાર્યતા અને વિશ્વસનીયતા છે. એકવાર તે પૂર્ણ થઈ જાય પછી, અગાઉથી ઓળખ પરેડ યોજવામાં નિષ્ફળતાના એકમાત્ર ગ્રાઉન્ડ પર દોષસિદ્ધિને પડકારવી મુશ્કેલ, જો અશક્ય નહીં તો, બની જશે. કાયદો સુસ્થાપિત જણાય છે અને નિર્ણયો પુષ્કળ છે પરંતુ અમે આ અદાલતના માત્ર એક અગાઉના ચુકાદા બુદ્ધિસેન અને અન્ય વિ. ઉત્તર પ્રદેશ રાજ્ય, [૧૯૭૦] ૨ એસ.સી.સી. ૧૨૮ નો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય માનીએ છીએ જેમાં આ અદાલતે ફકરા ૭માં નીચે મુજબ જણાવ્યું છે:

"૭.....દોષસિદ્ધિ તરફ દોરી જવા માટે પુરાવાઓએ સામાન્ય રીતે સ્પષ્ટ કરવું જોઈએ કે તે કેવી રીતે અને કયા સંજોગોમાં તે ચોક્કસ આરોપી વ્યક્તિને ઓળખવા માટે આવ્યો અને પ્રસ્તુત ગુનામાં આરોપીએ ભજવેલી ભૂમિકાની વિગતો વ્યાજબી ચોકસાઈ સાથે દર્શાવવી જોઈએ. તેથી, અગાઉની ઓળખ પરેડનો હેતુ તે પુરાવાની વિશ્વસનીયતા ચકાસવા અને મજબૂત કરવાનો જણાય છે. તદનુસાર, અદાલતમાં સાક્ષીની શપથ પરની જુબાનીની પુષ્ટિ સામાન્ય રીતે અગાઉની ઓળખ પ્રક્રિયાના સ્વરૂપમાં શોધવી એ વિવેકબુદ્ધિનો એક સલામત નિયમ માનવામાં આવે છે જે આરોપીઓ તેમના માટે અજાણ્યા છે. જો કે, આ સામાન્ય નિયમના અપવાદો હોઈ શકે છે, ઉદાહરણ તરીકે, જ્યારે અદાલત કોઈ ચોક્કસ સાક્ષીથી પ્રભાવિત થાય છે, જેના પુરાવા પર તે આવી અથવા અન્ય પુષ્ટિ વિના સલામત રીતે ભરોસો મૂકી શકે છે. ઓળખ પરેડ તપાસના તબક્કાની બાબત છે. તેઓ સામાન્ય રીતે તપાસ દરમિયાન મુખ્ય હેતુ સાથે ચોજવામાં આવે છે જેથી સાક્ષીઓ ગુનામાં સંકળાયેલી વ્યક્તિઓની ઓળખ કરી શકે, જેઓ અગાઉ તેમના માટે જાણીતા નહોતા. આ તપાસ અધિકારીઓને પ્રોસિક્યુશન સાક્ષીઓના સદ્ભાવના (બોના ફાઈડ્સ) થી સંતુષ્ટ કરવા અને અદાલતમાં તેમની જુબાનીની પુષ્ટિ કરવા માટે પુરાવા પૂરા પાડવા માટે ઉપયોગી બને છે. ઓળખની કાર્યવાહી તેમની કાનૂની અસરમાં સામાન્ય રીતે આટલી જ છે: કે ચોક્કસ વ્યક્તિઓને જેલમાં કે અન્ય કોઈ સ્થળે લાવવામાં આવે છે અને કાં તો સ્પષ્ટ અથવા ગર્ભિત નિવેદનો આપે છે કે જે ચોક્કસ વ્યક્તિઓ તરફ તેઓ નિર્દેશ કરે છે તેઓ એવી વ્યક્તિઓ છે જેમને તેઓ ગુનામાં સંકળાયેલા હોવા તરીકે ઓળખે છે. તેઓ કોઈ મૂળભૂત (સબસ્ટેન્ટિવ) પુરાવા બનતા નથી. આ પરેડ મુખ્યત્વે ફોજદારી કાર્યરીતિ સંહિતાની કલમ ૧૬૨ દ્વારા સંચાલિત થાય છે....."

ઉપરોક્ત મુજબ નિર્ધારિત કાયદો ત્યારથી એક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંત તરીકે સ્વીકારવામાં આવ્યો છે અને સમયની કસોટી પર ખરો ઉતર્યો છે. અમે પણ તેની સાથે અમારું સહમતપણું નોંધાવીએ છીએ. એફ.આઇ.આર.માં ઓળખવાની અને નામોનો સમાવેશ કરવાની હકીકત વ્યવહારિક રીતે ઓળખ પેરેડની જરૂરિયાતને દૂર કરે છે – કોઈ તેમને જાણે છે કોઈ તેમની સાથે વ્યવહાર કરે છે અને કોઈ તેમની સાથે નિયમિત વાત કરે છે તો શું તેનો અર્થ એ થાય અને તે એવો સંકેત આપે છે કે અગાઉના તબક્કે ઓળખ પેરેડ વિના અને અદાલતમાં ઓળખ કરવાથી પ્રોસિક્યુશન દૂષિત થઈ જશે? જવાબ હકારાત્મકમાં હોઈ શકે નહીં. આ ન્યાયની વિભાવના છે જે પ્રબળ રહે છે અને જો આપણે આનો પુનરોચ્ચાર કરીએ, તો સાક્ષી વિશ્વસનીય જણાય છે અને સ્વીકાર્યતા નાની ખામીઓને દૂર કરશે. જેમ કે અમે અપીલના સમર્થનમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દામાં કોઈ ગુણવત્તા અથવા તથ્ય જોતા નથી.

ઉપરોક્ત (૧) અને (૩) ના સંબંધમાં, એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે હથિયારો બેલિસ્ટિક નિષ્ણાત પાસે મોકલવામાં આવ્યા નહોતા અને બંદૂકને ખાલી કારતૂસ સાથે જોડતો કોઈ નિષ્ણાતનો અભિપ્રાય ઉપલબ્ધ નથી. ઉપર નોંધ્યા મુજબ, પ્રસ્તુત કેસમાં, કોઈ હથિયાર રિકવર થયું નહોતું, તેથી બંદૂક અને ખાલી કારતૂસ અંગે કોઈ બેલિસ્ટિક નિષ્ણાતનો અભિપ્રાય મેળવવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી.

અમારા મતે, રેકૉર્ડ પર ઉપલબ્ધ પુરાવાઓનું પ્રાધાન્ય ડેઝિગ્નેટેડ કોર્ટ દ્વારા લેવાયેલા વલણને ન્યાયી ઠેરવે છે અને તેમાં હસ્તક્ષેપ કરી શકાય નહીં અને કરવો જોઈએ નહીં.

તે બાબતને ધ્યાનમાં લેતા, આ અપીલ નિષ્ફળ જાય છે અને ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલ ફગાવાઈ.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.